

Вдоль ж/д такой зал славы! Иди и упражняйся – никто тебя не погонит (Запись 2011 г.). *Вайлд стайл* или *дикий стиль* (ср.: англ. *wild style*) – неофициальный термин граффитистов, который характеризует написание нарочито искаженных, трудночитаемых букв с причудливым их переплетением. Российские брейкеры используют словосочетание *силовые движения* (ср.: английское *power moves*) и образное фразеологическое наименование одного из элементов нижнего брейка *ветряная мельница*, которое восходит к английскому *wind mill*.

Интересен взгляд молодежи на окружающий мир через призму своей субкультуры. Отсюда – специфические мотивы номинации реалий, не относящихся к разряду субкультурных. Например, в сленге музыкантов: *женщина с бемолем* – ‘беременная’, *дать бекар* – ‘отказать кому-л. в чем-л.’, *блэк саббат* – ‘субботник’ (по названию известной рок-группы, буквально: «черная суббота»), в речи компьютерщиков: *диск отформатировать* – ‘избить кого-л.’, *выйти в Интернет* – ‘сходить в туалет’, в речи футбольных фанатов: *пробить пенальти* ‘ударить кого-л. ногой по заду’, *красная карточка* – ‘диплом с отличием об окончании вуза (как правило, красного цвета)’ и т. п.

В поле зрения субкультурного лингвокреативного сознания попадают и исконные русские поговорки и идиомы, внутренняя форма которых переосмысливается в акте адаптации к субкультурной действительности. Так, на материале русской приметы в процессе ее импликации (примета → фразеологизм) появляется фразеологизм *постучать по дереву* – в языке футболистов и футбольных фанатов – ‘попасть мячом в перекладину футбольных ворот’ (ср.: в русской традиционной культуре – одно из ритуальных действий для предотвращения сглаза). Шутливое *принять на грудь* в футбольном сленге и субкультуре футбольных фанатов означает ‘остановить мяч грудью’: «Принял на грудь, скинул под левую, а сзади мне чувачок один на пятку наступил – вот и разрыв Ахилла» (Запись 2003 г.). Ср.: *принять на грудь* в русской лингвокультуре – ‘выпить спиртного’. Все эти факты переосмысления языкового материала, освоения заимствований, создания новых фразеологизмов требуют квалифицированного лингвокультурологического комментария в сленговом словаре.

Таким образом, исследование социокультурного фона молодежной фразеологии может раскрыть особенности субкультурного мировоззрения и лингвокреативный потенциал субкультурного языкового сознания.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

- 1 Алефиренко, Н. Ф. Фразеологический словарь / Н. Ф. Алефиренко, Л. Г. Золотых // Культурно-познавательное пространство русской идиоматики. – М.: Эллис, 2008. – 472 с.
- 2 Большой фразеологический словарь русского языка. Значение. Употребление. Культурологический комментарий / отв. ред. В. Н. Телия. – М.: АСТ-ПРЕСС-КНИГА, 2006. – 784 с.
- 3 Фелицына, В. П. Русские фразеологизмы / В. П. Фелицына, В. М. Мокиенко // Лингвострановедческий словарь. – М.: Русский язык, 1990. – 220 с.

81*37:81*367.4:398.33 (476.2)

В. С. Новак

СЕМАНТИКА ЁСТОЙЛІВЫХ СЛОВАЗЛУЧЭННЯЎ У КАЛЯНДАРНА-АБРАДАВЫМ ФАЛЬКЛОРЫ ГОМЕЛЬШЧЫНЫ

У артыкуле прыводзяцца аўтэнтычныя фальклорна-этнаграфічныя матэрыялы, у якіх ужываюцца ёстойлівыя словазлучэнні, звязаныя з калядна-навагоднім комплексам і масленічнай абрадасцю; высвятляецца семантыка прыведзеных прыкладаў абрадавай фразеалогіі.

Дакладнае значэнне тых ці іншых устойлівых словазлучэнняў, якія маюць месца ў абрадавым фальклору, можна выявіць дзякуючы этнаграфічнаму кантэксту абрадаў і звычайў, багацце мясцовых варыянтаў якіх дае падставы пераканацца ў невыпадковым характары прысутнасці фразеалагізмаў. Засяродзім увагу спачатку на этнаграфічных апісаннях каляднай абраднасці, звесткі пра якую добра захаваліся ў памяці носьбітаў.

Абрад калядавання-шчадравання ў вёсках Буда-Кашалёўскага раёна меў назву “*хадзіць па цыганах*”. Збіраліся хлопцы і дзяўчаты, пераапрачаліся і хадзілі па хатах аднавяскоўцаў з выкананнем велічальна-віншавальных песень. Адзначым, што Вадохрышча ў в. Буда-Люшаўская Буда-Кашалёўскага р-на вызначалася цікавым рытуалам, які меў назву “*выгнанне Каляды*” з хаты: “*На Вадохрышча мы выганяем Каляду з хаты. У нас ёсць спецыяльны абраз, які мы захоўваем у сенцах ці гумне. Мы яго прыношам у хату і ўсёй сям’ёй моемся. Потым наш господар акрапляе хату свяцонай вадою і на сцянах у доме і хлеву маляваў альбо вешаў загадзя змайстраваныя крыжы*” (запісана ад Міхалёвай Кацярыны, 1922 г. н.). Семантыка прыведзенага словазлучэння стасуецца з выгнаннем усяго дрэннага з хаты, а прызначэнне крыжыкаў, намаляваных і спецыяльна зробленых, звязана з засцярогай ад звышнатуральнага ўздзеяння нячыстай сілы, забеспячэннем сямейнага дабрабыту.

Устойлівае словазлучэнне **запісваць Каляды** ў в. Віць Хойніцкага раёна суадносіцца з трэцяй куццёй і ў дадзенай мясцовасці мае значэнне засцярогі: *Запісывалі Каляды, г.зн. ставілі крэсцікі на пячы, на дзверах, на дварэ, на варотах і г.д. І гэтыя крэсцікі, шчыталі людзі, маглі ўдзяржаць злых людзей, ворагаў, злых духаў* [1, с. 54]. Адзначым, што пад тэрмінам “Каляды” разумеецца ўвесь перыяд ад Ражаства да Крашчэння. Гэты факт аргументуе С. М. Талстая, абапіраючыся на шматлікія матэрыялы, запісаныя на тэрыторыі Палесся, адзначаючы пры гэтым, што значэнне “увесь перыяд святак” адлюстравана і ў фразеалагізме **выпісваць Каляды**: (*Выпысуюць коляды на Водянуху. – Б. Дрг. Сіманавічы, ФДК*); *распісывацца з калядамі (После Галонной кутти ужэ расписуюцца з Колядамі; ну, хрэстыкі ўсюду мелом ставяць. – Г. Ллч. Замошша, ЛНВ) і інш.*” [2, с. 123]. У мясцовай традыцыі в. Яноўка Рэчыцкага р-на развітанне з каляднымі святкаваннямі таксама абазначалася ўстойлівым словазлучэннем **запісваць Каляды**: *Калі адходзілі Каляды, на дзвярах мелям малявалі крыжы, іх называлі “белые Колады”* (запісана ад Бандарэнка Кацярыны Сяргееўны, 1925 г. н.).

Устойлівым словазлучэннем **ваджэнне дзеда** называюць адзін з абрадавых кампанентаў святкавання Каляд у вёсцы Буда-Люшаўская Буда-Кашалёўскага р-на і звязана яно было з такім адметным абрадам, як **ваджэнне дзеда** (абраду ваджэння казы ў гэтай мясцовасці не было): *Чалавека апраналі ў вывернуты кажух, у рукавы застаўлялі доўгія палкі, на галаву надзевалі рэшата ці макорту, пэцкалі твар сажай, прыклеівалі вусы і бораду з кудзелі. “Дзед” гарбаціўся, абапіраўся на дарожны кій* (запісана ад Князевай Вольгі Аляксееўны, 1922 г. н.). Прысутнасць маскі “дзеда” ў свеце калядоўшчыкаў сведчыць аб сувязі калядна-навагодняга комплексу з культураю продкаў. З лексемай **дзеда** звязана значэнне прыналежнасці да свету памерлых і апякунства хаты і гаспадароў. З культураю продкаў звязана і назва ражэственскіх і навагодніх рытуалаў і рэалій дэрыватамі ад **дзеда** [3, с. 41].

У гэтай жа мясцовасці багатую куццю называлі **куццёй святога козліка**, бо, паводле легенды, козлік кідаў сваімі рожкамі на немаўлятку Хрыста сена, каб той не замерз. Невыпадкава за калядным сталом на другую куццю прыгаворвалі: “Святы козлік, святы Васілейка, надзялі, Божа, здаровейкам”. **Куця святога козліка** – рэгіянальная назва конадня Новага года (Мазыршчына), зафіксаванага П. Шэйнам напрыканцы XIX ст. Назва тлумачыцца паданнем, паводле якога, калі “нарадзіўся Хрыстос, то яго схавалі

ў яслі ад пераследу з боку цара Ірада. Каля ясляў тым часам знаходзіўся малады козлік, які, здагадаўшыся, што нарадзіўся Бог, стаў прыкрываць яго сенам, каб той не змерз” [4, с. 273].

У абрадзе ваджэння казы ў в. Хільчыцы Жыткавіцкага р-на абавязковай была антрапаморфная маска апранутага ў “лахманы” шчадраца, які выразна асацыіраваўся з прадстаўніком духаў продкаў: *У нас тожэ шчадралі, дзеўкі гадалі. От пока мы гадалі, то хлопцы перэпраналіса адзін другога мудрэй. Робілі козу, ек на Коляды, выбіралі мехоношу, а шчэ робілі “шчадраца”, на яго цэплялі лахмоцце старое, косы рабілі з лёну, горба. Да посла ўся гета кампанія шла шчадраваць по селу з песнямі, музыкой. От подхозяць к хаці, путаюць дозволу, шоб песню заспеваць* (запісана ад Кацэвіч Праскоўі Андрэеўны, 1909 г.н.). Калядоўшчыкі, якія абыходзілі двары, успрымаліся як небяспечныя агенты “свету іншага, здольныя прыносіць дабрабыт, калі іх адпаведным чынам надарыць” [5, с. 160].

На тэрыторыі Веткаўскага раёна вадзілі не толькі казу на Каляды, але і выконвалі абрад **ваджэння павы**: *Гэта самая лучшая дзевка ў сяле, яе выбіралі, адзявалі, рабілі вянкi. Кветак не было, дык іх з бумагі выразалі, а самы лучшы вянок у павы* (запісана ў в. Залаты Рог ад Лук’яненка Вольгі Цімафееўны, 1935 г. н.). Пры гэтым вадзілі карагод і выконвалі песню: *Пава, пава, па двару лятала, // Пер’я збірала, у рукавок клала, // Сабе парня выбірала*. Аналагічны абрад выконваўся і ў в. Струкачоў Кармянскага р-на і меў ён устойлівую назву **ваджэнне павы з павуком**: *Для гэтага дзяўчыну наражалі ў дліннае плацце, на галаве – вянок з лентамі з бумагі. Гэта была “пава”. Хлопец быў павуком. Яго наражалі ў шапку з бумагі, якая была ўся размаляваная. Яны хадзілі і спявалі песню: “Пава, пава, па двару лятала, / Перайка ўпала, у рукавок клала, / З рукаўка брала, вяночак віла. / Вяночак звіла, пайшла ў таночак, / З таночка ішла, вяночак згубіла”. Паву з павуком не любілі пускаць у хату, бо яны заўсёды што-небудзь украдалі* (запісана ад Даніленка Алены Якаўлеўны, 1922 г. н.).

З масленічнай абраднасцю звязана ўстойлівае словазлучэнне **вешаць калодку**, якое ў некаторых мясцовасцях Гомельшчыны мела назву **ступу цягаць** (в. Карма Добрушкага р-на). “Калодка – прымеркаваны да Масленіцы абрад, у якім дзяўчатам і нежанатым хлопцам прывязвалі да нагі драўляную калоду (або іншы прадмет) як знак асуджэння або пакарання за тое, што яны не ўступілі ў шлюб своечасова” [3, с. 541].

Фразеалогія масленічнага абраду (*вешаць калодку, вязаць калодку, валачыць калодку*) у кожным канкрэтным геаграфічным кантэксце мае шлюбную скіраванасць, як напрыклад у вёсках Вялікі Бор і Настолле Хойніцкага р-на: *Маладыя жэнічыны хадзілі па дзярэўні і вешалі хлопцам-пераросткам дзеравянныя калодкі за тое, што яны не хацелі жаніцца. А хлопцы ад іх адкупляліся блінамі ці другімі прысмакамі* [1, с. 78]; *Таксама вядомы звычай “калодкі”. Замужнія жанчыны ішлі ў хату, з гаспадарамі якой былі ў сяброўстве, і прывязвалі дарослым, але незамужнім дзецям на ноч “калодкі” – невялікія палкі ў дакор за тое, што яны не ўступілі ў брак наярэдадні паста, а тыя павінны былі “адкупіцца” святочнымі ласункамі* [1, с. 78–79]. “На Віцебшчыне на Масленіцу калодку цягалі па дварах маладых людзей і дзяўчат, складваючы такім чынам будучыя пары: *Качалі калоду малыцы и дзеўкі, апрадзялялі каго з ким пажэняць у гэты год, смеяліся так. А тады дзе клалі калоду да другога разу. На поўдні Гомельшчыны на Масленіцу жанчыны збіралі па вёсцы калоды для таго, каб пасекчы дровы, а затым нагрувашчвалі іх адна на адну, як бы “строілі хату парню или дзевушке на выданье”* [3, с. 544].

Звычай **вешаць (цягаць) калодку** ў в. Карма Добрушкага р-на, як пацвердзілі жыхары, быў вядомы пад назвай **ступу цягаць**: *На Масленіцу быў такі абычай “ступу*

цягаць”. *Бліжэй к вечару на вуліцы сабіралася маладзёж, яна пела песні, гуляла, у тым ліку і ступу цягала* (запісана ад Шуставай Марыі Трафімаўны, 1927 г. н.) [6, с. 171].

“Сімволіка ступы, як і таўкача, заснаваная на іх антрапамарфізацыі, пры якой акцэнтуюцца адпаведныя полавыя прыкметы... Адна ступа, без таўкача, сімвалізавала шлюбную пасіўнасць і таму знайшла рытуальнае выкарыстанне ў масленкавых звычаях пакарання нежанатай моладзі – на Масленіцу хлопцам, што не жэняцца, прывязвалі ступу да нагі і патрабавалі магарыч” [7, с. 494]. Т. А. Агапкіна звяртае ўвагу на той факт, што “ва ўсходніх славян і ўсходняй Польшчы замест “калодкі” выкарыстоўваецца ступа (ступай да таго ж дражнілі нязграбную дзяўчыну)” [3, с. 544].

Як бачым, разгледжаныя намі ўстойлівыя словазлучэнні выступаюць у абрадавых кантэкстах назвамі абрадаў і іх асобных кампанентаў, выяўляюць агульныя заканамернасці ўстойлівасці іх выкарыстання ў каляндарнай абраднасці розных раёнаў Гомельшчыны, сведчаць аб глыбіні і багаці мыслення нашых продкаў.

СПІС ЛІТАРАТУРЫ

1 Хойнікшчыны спеўная душа : Народная духоўная культура Хойніцкага краю: фальклор.-этнаграф. зб. / пад агул. рэд. В. С. Новак. – Мінск: Выд. Цэнтр БДУ, 2010. – 303 с.: іл.

2 Толстая, С. М. Полесский народный календарь / С. М. Толстая. – М.: Индрик, 2005. – 600 с.

3 Славянские древности: Этнолингвистический словарь: в 5 т. / под ред. Н. И. Толстого. – Т. 2 : Д – К (Крошки). – М. : Междунар. отношения, 1999. – 704 с.

4 Беларуская міфалогія. Энцыклапедычны слоўнік / С. Санько [і інш.]. – Мінск: Беларусь, 2004. – 592 с.

5 Юдин, А. В. Русская народная духовная культура / А. В. Юдин. – М. : Высш. Школа, 1999. – 331 с.

6 Зямля чароўная добра: Добрушскі край: гісторыя і сучаснасць / пад агульнай рэдакцыяй А. А. Станкевіч. – Гомель: ААТ “Полеспечать”, 2008. – 261 с.

7 Беларуская міфалогія: Энцыклапедычны слоўнік / С. Санько [і інш.]; склад. І. Клімковіч. – 2 выд; дап. – Мн. : Беларусь, 2006. – 599 с.

УДК [81’373.398.9]:303.446.2

О. С. Пальчевська

ФРАЗЕОЛОГІЧНІ ОДИНИЦІ У СИСТЕМІ КУЛЬТУРНИХ КОДІВ

Характеризуются фразеологические единицы украинского, русского и английского языков как языковые знаки, вербализующие биоморфный и антропоморфный культурные коды. Внутренняя форма фразеологизмов анализируется с учетом сведений о поверьях, обычаях и традиционных представлениях. Определяется символика имен собственных, ставших компонентами фразеологических единиц.

Катэгорыі культурнага коду та культурнага тэксту відносяцца да асноўных структурных вымярэнняў сімвалічнай мовы культуры – парадыгматычнага та сінтагматычнага [2, с. 340]. З точки зору сучаснай сямасіёлогіі, взаємодія культур – це перакодування інфармацыі з мовы культуры аднаго народу на мову культуры іншаго. Це стосуецца усіх мовных сістэм, сімвалічных абразів, вторинных моделюючых сістэм і т. д. Щодо